

INTEGROVANÉ STŘEDNÍ ŠKOLY - NOVÉ INSTITUCE VE STŘEDNÍM ODBORNÉM ŠKOLSTVÍ

Olga Kofroňová, Jiří Vojtěch

Klíčová slova: *Integrovaná střední škola, střední odborné učiliště, střední odborná škola, kurikulum, strategie rozvoje školy.*

Anotace: *V práci jsou popsány výsledky empirického šetření, které podávají základní charakteristiky integrovaných středních škol. Tyto školy jsou od r. 1993 novou součástí institucionální struktury středního odborného školství v ČR. Umožňují poskytovat jak učňovskou, tak maturitní studijní přípravu.*

Integrované střední školy (dále jen ISŠ) představují nový prvek v institucionální struktuře českého vzdělávacího systému. Svou koncepcí a povahou usnadňují jak strukturální přesuny žáků v systému středoškolského odborného vzdělávání směrem k výraznějšímu podílu vzdělávacích programů ukončených maturitní zkouškou, tak korekci vzdělávací cesty jednotlivých žáků.

ISŠ jsou vzdělávací instituce, které mohou připravovat žáky jednak v učebních a studijních oborech určených pro střední odborná učiliště (SOU), jednak ve studijních oborech určených pro střední odborné školy (SOŠ). To umožňuje vytvářet bohatší vzdělávací nabídku, bezproblémové přestupy žáků z oborů SOŠ do oborů SOU a naopak. ISŠ mohou též realizovat netradičně koncipované vzdělávací programy, tj. programy s možností volby v průběhu vzdělávací cesty (stupňovité a větvené obory). Další výhodou představuje ekonomické zefektivnění výuky; lépe lze využít zařízení pro odbornou výuku, stejně jako kapacity pedagogických pracovníků. Nezanedbatelné jsou i nižší náklady na zřizování jednoho právního subjektu pro dva dosavadní typy škol.

Některé z ISŠ vznikly jako tzv. Centra odborné přípravy (dále jen COP) a mají speci-

fický charakter. Jejich posláním je stát se moderní, kvalitně vybavenou institucí zabezpečující komplexní vzdělávací služby v systému středního vzdělávání i v systému dalšího vzdělávání pracovníků se zaměřením na kvalifikační a rekvalifikační přípravu podle požadavků úřadů práce, podnikatelských subjektů i veřejnosti.

ISŠ i COP byly postupně zřizovány od r. 1993 na základě iniciativy Ministerstva hospodářství ČR konkursním výběrem z přihlášených projektů škol. Do kategorie ISŠ patřilo ve šk. roce 1994/95 214 škol, od té doby se jejich počet významně nezvýšil.

Vzhledem k tomu, že vznik ISŠ je významným zásahem do struktury školského systému, byly tyto instituce podrobeny poměrně široce založenému empirickému šetření, aby se zjistilo, jak skutečně fungují a jaké mají záměry dalšího rozvoje.

Charakteristika empirického šetření

Hlavním cílem projektu šetření ISŠ bylo zjistit, zda pro vznik a práci těchto škol existují odpovídající podmínky (v oblasti řízení, kapacitní, personální, materiální ap.) pro jejich úspěšnou práci. V rámci projektu

jsme se pak pokusili vyhodnotit předpoklady skupiny ISŠ pro dosažení cílů, ke kterým by měly takové instituce směřovat, a identifikovat problémy, které tomu brání.

Vzhledem k tomu byly sledovány a analyzovány tyto problémové okruhy:

- a) *základní ukazatele integrovaných škol*, tj. počet a velikost škol, názvy a zřizovatelé škol, regionální rozložení, vývoj kurikula v integrovaných středních školách, řízení školy, management školy, personální podmínky škol, žáci školy, kapacita školy, přijímací řízení, začlenění školy do sociálního okolí;
- b) *důvody přeměny SOU* (příp. jiných vzdělávacích institucí) v ISŠ včetně faktorů, které s touto přeměnou souvisejí;
- c) *realizace záměrů rozvoje ISŠ* a jejich souvislost s obecně formulovanými cíli integrovaných škol jako nového druhu školy.

Způsob řešení a charakteristika vzorku

Šetření bylo realizováno na jaře roku 1995, zachycuje tedy stav integrovaných středních škol ve školním roce 1994/95. Bylo provedeno technikou dotazníku a doplněno studiem dalších podkladových materiálů (Podmínky pro zřizování ISŠ v působnosti MH ČR, projekty integrovaných škol ap.). Údaje zjištěné technikou dotazníku byly doplněny statistickými údaji z databázi ÚIV.

Projekt byl založen na porovnání ukazatelů a zjištění odlišností mezi skupinou konstituovaných ISŠ a kontrolní skupinou běžných SOU.

Do šetření byly zahrnuty prakticky všechny integrované školy, s výjimkou asi 15 ISŠ, které se účastní projektu PHARE a mají tedy některé specifické rysy. Za základní znak ISŠ jsme považovali skutečnost, že škola má právo vyučovat jak obory (určené pro) SOU, tak obory (určené pro) SOŠ.

K tomuto základnímu souboru ISŠ byl zkonstruován kontrolní vzorek SOU. Počet SOU je příliš velký (přesahuje 500), proto z nich byl pro porovnání vybrán pouze vzorek. Vzhledem k záměrům šetření nebyl vybrán kontrolní vzorek SOU náhodně, ale ke každé integrované škole bylo ze souboru SOU vybráno takové SOU, které mělo velmi podobnou charakteristiku ve skladbě vyučovaných oborů. Skladba vyučovaných oborů je totiž velmi podstatným faktorem, který ovlivňuje práci a fungování SOU, zájem žáků o studium i možnosti uplatnění absolventů.

Uvedeným způsobem vznikly tedy dva soubory - jednak úplný soubor ISŠ, jednak kontrolní vzorek SOU.

Soubor ISŠ představoval 195 ISŠ, (příp. COP a dalších škol kvalifikovaných jako integrované). Kontrolní vzorek SOU představoval 198 SOU vybraných párově k ISŠ z hlediska skladby vyučovaných oborů. V dalším se však již pracovalo pouze s celky souborů a párovosti výběru se nevyužívalo.

Hlavní zdroj informací pro účely šetření - dotazník byl zaslán všem vybraným školám. Do zahájení zpracování se vrátilo 137 dotazníků z ISŠ, 133 dotazníků ze SOU, tj. celkem 270 dotazníků, které byly zařazeny do zpracování. Návratnost tedy byla 68,70 %.

Desetistránkový dotazník byl poměrně náročný na zpracování, v osmi oddílech vyžadoval 175 odpovědí typu číselného údaje, 30 odpovědí slovního typu a záznam údajů o vzdělávací nabídce do bloku 3 x 43 možností. Pro zpracování analýz bylo využito výpočetní techniky, a to převážně pro zpracování souhrnných údajů (průměry, procenta, standardní odchylky), dále pro třídění a seskupování údajů. Pro zpracování strategií bylo použito shlukování odpovědí a následně zobecnění

v rámci shluku. Zpracovaná zpráva má rozsah 115 stran s 59 tabulkami a 22 příloh o celkovém rozsahu asi 130 stran.

Shrnutí výsledků šetření

Výsledky šetření jsou popsány podle jednotlivých problémových okruhů, přičemž jsou vždy - pokud je to možné a účelné - srovnávány výsledky platné pro soubor ISS a SOU.

Počet, velikost a regionální rozložení škol

ISS nevznikaly jako zcela nově zakládané školy, nýbrž transformací existujících škol, zejména SOU, příp. sloučením dvou dříve samostatných typů škol. Celkový podíl ISS ve středoškolském vzdělávání ukazuje následující tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Přehled počtu žáků 1. ročníků a počtu škol ve středoškolské oblasti

	ISS		SOU		SOŠ		Gymn.		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Škol	195	10,60	543	29,52	789	42,90	311	16,91	1839	100,00
Žáků	33 256	20,17	52 588	31,90	52 940	32,11	26 080	15,82	164 866	100,00

ISS jsou podle celkového průměrného počtu žáků v denním studiu průměrně o více jak 100 žáků větší než SOU. Mají však, podobně jako SOU, velmi různorodou velikostní strukturu (max. do 1700 žáků). Větší průměrná velikost ISS je způsobena především nárůstem počtu žáků, kteří studují ve studijních oborech určených původně pro SOŠ. Lze říci, že ISS směřují k takovému typu školy, jejíž velikost ve srovnání s institucemi SOU může dávat lepší předpoklady pro skutečnou integraci širší vzdělávací nabídky a tím i efektivnější využití zdrojů.

ISS orientované na výuku technických oborů se nacházejí převážně ve velikostní struktuře pod 500 žáků, naopak školy se zaměřením na terciární sféru častěji dosahují velikosti 500 - 800 žáků. Celkově tyto údaje naznačují obecný trend ke zvyšování kapacit v oborech připravujících pro terciární sféru a naopak snižování kapacit škol technicky orientovaných a tedy i trend k zmenšování jejich velikosti. Větší ISS

(nad 800 žáků) mají vesměs smíšený charakter, tzn. že vyučují různorodé učební a studijní obory. To je pochopitelné, protože personální i materiální zdroje pro zajištění různorodé vzdělávací nabídky mohou být efektivně využity pouze ve školách s velkou kapacitou.

Sít ISS je rozložena po celém území ČR, prakticky ve všech okresech (pouze 4 okresy nemají žádnou ISS). Možnosti dalšího rozvoje této sítě lze hledat v regionech, kde se objevuje vyšší míra nezaměstnanosti zejména absolventů, protože ISS může poskytovat širší vzdělávací nabídku. Další možnosti lze spatřovat v integraci ISS, SOŠ a SOU, které existují jako samostatné instituce ve větších, ale i menších městech prakticky vedle sebe, často i se stejným či podobným oborovým zaměřením, a které si v některých případech vzájemně blokují svůj vlastní rozvoj. To by umožnilo vznik skutečných vzdělávacích center se širokou vzdělávací nabídkou a efektivnějším využitím existujících kapacit.

Vývoj kurikula v ISS

Pro vývoj kurikula ISS je typický trend k rozšíření spektra studijních a učebních oborů, které se vyučují na jednotlivých školách. Nejjednodušší představu o této dekoncentraci oborového zaměření škol nám mohou poskytnout údaje o nárůstu počtu oborů jak v ISS, tak ve vzorku SOU. V obou případech dochází k výraznému nárůstu počtu vyučovaných oborů, u SOU asi o 50 %, u ISS v oblasti oborů SOU pouze o 20 %, celkově však o 70 %. ISS se tedy jednoznačně orientují na zařazování nových studijních oborů určených původně pro SOŠ a tím významně přispívají k nárůstu žáků v maturitních oborech.

ISS vykazují rovněž větší proměnlivost

v charakteru vyučovaných oborů než běžná SOU. To se projevuje nejen v počtu nově zaváděných oborů, ale i ve větším podílu oborů, které se přestávají vyučovat. U ISS se tak ukazuje razantnější přístup ke změnám, než je tomu u SOU.

Největší zastoupení z hlediska počtu oborů mají jak na ISS, tak na vzorku SOU obory strojírenské, pak obory z oblasti elektrotechniky, telekomunikací a výpočetní techniky. Na třetím místě se již zastoupení liší, v ISS jsou to stavební obory, v SOU obchodní obory. Z hlediska počtu žáků 1. ročníků je v obou skupinách na prvním místě opět strojírenství, u ISS dále elektrotechnické a stavební obory, u SOU pak veřejné stravování a hotelnictví a obchod.

Tabulka č. 2: Přehled zastoupení vyučovaných oborů a žáků 1. ročníků ve vzorku (1994/95)

Obory skupin	ISS				SOU			
	obor	%	žáků	%	oborů	%	žáků	%
Hornictví, hutnictví, slévárnictví	10	0,68	27	0,10	6	0,55	27	0,15
Strojírenství	430	29,13	6079	23,48	360	33,21	4209	23,66
Elektrotech., telekomun., výp. tech.	276	18,7	4538	17,53	135	12,45	1878	10,56
Chemie, tech. silikátů, výr. ozd. předm.	45	3,05	510	1,97	25	2,31	228	1,28
Potravinářství	36	2,44	636	2,46	28	2,58	506	2,84
Textil, oděvy, kůže, plasty, výr. obuvi	132	8,94	2148	8,30	85	7,84	1553	8,73
Zpracování dřeva, papíru, polygrafie	61	4,13	1239	4,79	52	4,8	931	5,23
Stavebnictví	135	9,15	2340	9,04	94	8,67	1491	8,38
Doprava	23	1,56	665	2,57	3	0,28	31	0,17
Zemědělství, lesnictví, veterinářství	32	2,17	421	1,63	36	3,32	505	2,84
Zdravotnictví	3	0,2	16	0,06	0	0	0	0
Veřejné stravování, hotelnictví	69	4,67	1971	7,61	71	6,55	2228	12,53
Rodinná škola	41	2,78	1134	4,38	0	0	0	0
Ekonomika a administrativa	34	2,3	828	3,20	30	2,77	1147	6,45
Obchod	84	5,69	1762	6,81	113	10,42	2182	12,27
Osobní služby	15	1,02	438	1,69	11	1,01	185	1,04
Podnikání v oboru	20	1,35	726	2,80	3	0,28	51	0,29
Umění	11	0,75	71	0,27	7	0,64	28	0,16
Jiné (odborná škola, provoz služeb)	19	1,29	341	1,32	25	2,31	606	3,41
Celkem	1476	100	25 890	100	1084	100	17 786	100

Z hlediska perspektivy vývoje mají nejhorší postavení učební obory SOU z oblastí: hornictví, hutnictví, slévárenství, zemědělství, lesnictví a veterinářství, strojírenství, chemie a chemie silikátů.

Tyto obory patří nejčastěji mezi opouštěné či opuštěné, tedy z hlediska dalšího vývoje méně perspektivní. ISŠ tyto obory (kromě chemie...) opouštějí častěji než SOU, což je zřejmé dáno i možností nahradit tyto obory SOU studijními obory SOŠ podobného zaměření, o které projevují žáci větší zájem. To se projevuje zejména v oblasti strojírenských a zemědělských oborů.

Prekvapující je pak pokles vývojové významnosti (perspektivy) studijních oborů SOŠ z oblasti veřejného stravování a hotelnictví, který se projevuje na ISŠ. Je to zřejmě tím, že příliš mnoho ISŠ začalo tyto obory vyučovat, a nyní si již uvědomují, že mohou nastat problémy s uplatněním jejich absolventů i se zajištěním kvalitní výuky. Podobné je zřejmě i postavení všeobecně koncipovaného oboru rodinná škola, kde silně poklesl zájem žáků o studium, protože obor neposkytuje kvalitní profesní přípravu, a tedy ani možnost vhodného uplatnění.

Naproti tomu největší zájem je o studijní obory z oblastí informatika, podnikání v oboru, ekonomika a administrativa, cestovní ruch. O tyto obory je již poměrně trvalý zájem ze strany žáků a jejich rodičů i z hlediska trhu práce, a proto se k nim přesouvá i nabídka škol.

Ze získaných údajů je zřejmé, že se značně mění základní oborové charakteristiky škol, a to nejen z hlediska členění podle typů škol (strojírenské, elektrotechnické, dopravní), ale i z hlediska dříve téměř jednoznačného začlenění škol do běžně chápáných rozdílných základních skupin oborů - technických, ekonomických, zemědělských.

Nejvíce ISŠ i SOU má smíšený charakter,

tzn. že se nedají začlenit ani z hlediska výše uvedeného typu školy, ani z hlediska základních skupin vyučovaných oborů, protože vyučují různorodé obory z různých oblastí. Vyšší hodnoty této charakteristiky u vzorku SOU dokumentují tendenci k vyšší rozptýlenosti vyučovaných oborů na jednotlivých školách. Tzn., že SOU ve větší míře rozšiřují svou nabídku o jiné obory, než které dosud vyučovala. Porovnání hodnot ISŠ a SOU však avizuje skutečnost, že tendence k větší různorodosti oborů vyučovaných na škole je obecně platná a není příliš závislá na tom, jaké obory na škole původně převažovaly (viz tab. č. 3).

Z hlediska pojetí vzdělávacích programů realizuje nejvíce škol běžné lineární koncipované obory určené původně pro SOŠ a SOU. Integrace zde tedy znamená pouze integraci institucionální, kdy dva druhy vzdělávacích programů s různými výstupy jsou vyučovány v jedné škole. Tato situace se postupně, dosud však nevýrazně, mění. Ve šk. r. 1995/96 již přibývalo škol, které kombinují výuku v běžných oborech s výukou experimentálních větvených, příp. stupňovitých oborů, kde již dochází ke kurikulární integraci, která umožňuje např. přípravu pro vyučení i pro maturitu nebo odklad volby. Tyto obory jsou ovšem vyučovány pouze na experimentální bázi a jejich další rozvoj byl zastaven rozhodnutím MŠMT o jejich zrušení od šk.r. 1996/97.

Lze tedy říci, že ISŠ naplňují myšlenku skutečné integrace kurikula různých úrovní a směrů studia, která by měla umožnit žákům postupnou volbu nebo snazší korekci zvolené vzdělávací dráhy v důsledku snadnější horizontální i vertikální prostupnosti různých vzdělávacích programů. Tato integrace není ovšem důsledně dovedena do koncepce vlastních vzdělávacích programů a ke škodě věci to nebude zřejmě ani perspektivně možné.

Tabulka č. 3: Počty škol podle charakteru převažujících oborů

Charakter převažujících oborů školy	ISŠ	%	SOU	%
Smišený	35	25,55	47	35,34
Smišený technický	13	9,49	11	8,27
Smišený ekonomický	3	2,19	1	0,75
Strojírenství	21	15,33	26	19,55
Elektrotechnika, telekomun., výp. tech.	16	11,68	6	4,51
Chemie, tech. silikátů, výr. ozdob. předm.	3	2,19	2	1,50
Potravinářství	0	0,00	2	1,50
Textil, oděvy, kůže, plasty, výr. obuvi	12	8,76	10	7,52
Zpracování dřeva, papíru, polygrafie	2	1,46	4	3,01
Stavebnictví	10	7,30	4	3,01
Doprava	5	3,65	1	0,75
Zemědělství, lesnictví, veterinářství	3	2,19	5	3,76
Veřejné stravování, hotelnictví	4	2,92	4	3,01
Rodinná škola	2	1,46	0	0,00
Ekonomika a administrativa	3	2,19	3	2,26
Ekonomika a administrativa	3	3,65	7	5,26
Celkem	137	100,00	133	100,00

Řízení školy, management školy

Organizační schéma řízení integrovaných středních škol se v zásadě neliší od jiných druhů škol. Je převážně dvoustupňové a mezi školami se liší ponejvíce pouze počtem zástupců ředitele školy, a to podle rozsahu a charakteru činností, které škola zajišťuje. Nižší články řízení (např. vedoucí předmětových komisí) nemají pak vesměs oficiální místo ve vertikální linii řízení školy, ale doplňují ji v linii horizontální.

Nejčastější je (40 % ISŠ i SOU) takové schéma řízení, kde vedení školy tvoří ředitel školy a 4 zástupci s rozdělenými kompetencemi pro teoretickou výuku, praktickou výuku, výchovu mimo vyučování (ved. vychovatel nebo vedoucí domova mládeže) a pro provozně ekonomickou oblast.

Změny tradičního charakteru řízení se objevují častěji u ISŠ než u SOU, čímž se

ukazuje výraznější tendence ISŠ pružněji reagovat na požadavky vyplývající z nového postavení (zejm. právní subjektivita) a možnosti školy. Tyto změny se projevují zejména ve dvou směrech :

- zřízením samostatného úseku pro nepedagogické činnosti typu VIIČ, podnikatelských aktivit, komerčně organizačních činností apod., příp. samostatné funkce manažera školy. Vedoucí těchto úseků či manažer školy jsou pak plnoprávními členy vedení školy na úrovni zástupců ředitele nebo přímo ustanoveni v této funkci. Některé školy řeší rostoucí význam ekonomických činností školy ustanovením ekonoma jako prvního statutárního zástupce ředitele školy;

- vytvořením samostatného úseku pro nové vzdělávací aktivity (rekvalifikace, kvalifikační zkoušky, různé kurzy ap.) rovněž s vedoucím na úrovni zástupce ředitele školy.

Ředitelé a vedení škol vůbec (bez rozdílu ISŠ a SOU) se rekrutuje ze zkušených

pedagogů na dané škole, existuje tedy určitý funkční postup v rámci jedné školy. Mobilita pracovníků mezi školami, příp. mobilita mezi školskou sférou a ostatními sektory hospodářství je poměrně omezená. Ve funkcích působí převážně pedagogové s dlouhodobou praxí, průměrná pedagogická praxe kratší než deset let se neobjevuje u žádné z funkcí ve vedení škol. Z tohoto složení managementu škol vyplývá pravděpodobně i orientace na spíše tradiční způsob řízení. Na druhé straně je pozitivní, že minimální procento ředitelů škol a jejich zástupců je ve funkci déle než 5 let, což znamená skutečně zásadní personální změny managementu škol po r. 1989.

V průměru je ředitel ISŠ ve funkci asi 5 let, na škole, kde vykonává tuto funkci, působí 14 let a má kolem 20 let pedagogické praxe. Ředitelé mají vesměs vysokoškolské inženýrské nebo univerzitní vzdělání. Na ISŠ častěji než v SOU mají ředitelé univerzitní vzdělání a tedy pravděpodobně i komplexnější pohled na funkce středoškolského odborného vzdělávání než v SOU, kde výrazněji převažují ředitelé s odborným vzděláním.

Zástupci ředitele ISŠ i SOU pocházejí nejčastěji z učitelů nebo mistrů odborné výchovy školy. V případě prvního zástupce ředitele jsou to prakticky tři čtvrtiny pracovníků. V případě dalších členů vedení školy (2. - 4. zástupce) je to cca polovina pracovníků.

Školy věnují poměrně velkou pozornost dalšímu vzdělávání managementu školy. Vedení ISŠ se ve větší míře než vedení SOU soustřeďuje na manažerské kursy, což zřejmě souvisí s vyšší náročností řídicí práce na tomto typu školy a potřebou realizovat nové přístupy. Dále je věnována pozornost odborným kursům, které jsou zaměřeny víceméně na orientaci v nových poznatcích, technologiích, výrobcích ap. v různých oborech praktické činnosti tak, aby bylo možno soustavně inovovat výuku, a tak připra-

vit absolventy lépe pro uplatnění v praktickém životě. Kursy pedagogického charakteru zůstávají u vedení školy při tak náročných úkolech v oblasti manažerské i odborné poněkud stranou. Je to dáno i jejich omezenou nabídkou a také tím, že se jich účastní spíše samotní učitelé než vedení školy.

Personální podmínky škol

Průměrná ISŠ zaměstnává celkem cca 46 pedagogických pracovníků, z toho je 30 % učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů, 30 % učitelů odborných předmětů a cca 40 % mistrů odborné výchovy a dílenských učitelů. Z tohoto počtu je převážná většina interních učitelů (cca 90 %). Kolem 11 % z interních učitelů je ne kvalifikovaných.

Na ISŠ i SOU došlo k cca 15% obměně pedagogického sboru během dvou školních roků. Z ISŠ i SOU odcházejí v největší míře mistři odborného výcviku, a to z ISŠ ve větší míře než ze SOU.

ISŠ vykazují průměrně 12,2 žáků na učitele (včetně mistrů odborného výcviku), SOU o něco málo méně, 11,5 žáků na učitele. Tyto údaje se pak liší podle velikosti školy. Nejeefektivnější jsou školy se 700 - 900 žáky, menší školy, stejně jako větší školy mají pak již menší počty žáků na učitele a nejméně efektivní z tohoto hlediska se zdají být školy, které mají méně než 300 žáků a více než 1600 žáků. Počet žáků na učitele zde klesá pod 10.

Přibližně polovina vyučujících je středního věku, tj. 36 - 50 let a další čtvrtinu tvoří vyučující do 35 let věku. Ve věku 51 - 60 let se nachází dalších cca 22 % vyučujících a zbytek (kolem 5 %) tvoří učitelé nad 60 let. Věková struktura pedagogických sborů je tedy poměrně vyvážená, a to u všech kategorií pedagogických pracovníků - učitelů všeobecně vzdělávacích i odborných předmětů i mistrů odborného výcviku. Problém stárnoucích pedagogických sborů, o kterých se zmiňují respondenti některých dotazníků,

není tedy zřejmě problémem obecným, ale pouze problémem některých škol, příp. vyučujících některých předmětů.

V průběhu posledních dvou let došlo v pedagogických sborech škol k významným změnám. Výrazně vyšší připravenost ke změnám v personálním zajištění výuky vykazují ISS, kde 81 % škol předpokládá potřebu personálních změn i v budoucnosti. Nejčastějšími uváděnými důvody změn jsou „noví učitelé pro nové obory“ a dále zejména přijímání nových učitelů pro ekonomické předměty (marketing, management ap.), výpočetní techniku a cizí jazyky. Na ISS se celkově zvyšuje podíl učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů a snižuje podíl mistrů odborného výcviku a dochází ke změně struktury aprobací. Nutnost změn v pedagogických sborech je pak provázena zvýšenými nároky na kvalitu práce, doplnění a změny aprobace učitelů a na využívání externích spolupracovníků.

ISS uvádějí problémy s personálním zajištěním výuky, zejména s nedostatkem učitelů cizích jazyků, ale i odborných předmětů. Naproti tomu mistři odborného výcviku na jedné straně přebývají (více na ISS) a na druhé straně se nedostávají (uvádí kolem 20 % ISS i SOU). To souvisí s jejich oborovým zaměřením. Často se nedostává mistrů odborného výcviku tam, kde mají lidé s danou odbornou kvalifikací lepší možnosti uplatnění mimo resort školství. Vedle toho jsou často uváděny problémy s nekvalifikovaností mistrů odborného výcviku, kdy chybí nejenom pedagogické vzdělání, ale i úplné střední vzdělání. Vedle odchodů pedagogických pracovníků mimo resort školství je označována jako problém i neuspokojivá kvalita práce učitelů a zároveň malá možnost motivovat učitele ke kvalitní práci.

ISS kladou větší důraz na další vzdělávání učitelů než SOU. Přibližně dvě třetiny všech akcí dalšího vzdělávání mají odbor-

ný charakter a jedna třetina rozvíjí učitele v oblasti pedagogické. Převaha účasti na odborných kurzech je nejvýraznější u mistrů odborného výcviku. Pro školy je v současné době důležitější věnovat pozornost spíše přizpůsobení výuky odborným požadavkům trhu práce a vzdělávat absolventy se znalostí moderních technologií i organizace práce. Méně pozornosti je pak věnováno moderním pedagogickým metodám a organizaci vyučovacího procesu.

Žáci školy, kapacita školy

Srovnání výsledků přijímacího řízení pro šk. r. 1994/95 u ISS a SOU naznačuje poněkud dynamičtější rozvoj ISS. Tato situace je způsobena poměrně výrazně reorientací ISS směrem k maturitním oborům.

Pro rok 1995/96 pak měla průměrná ISS cca 76 přihlášených žáků do oborů SOŠ, 63 žáků do studijních oborů SOU a 105 žáků do oborů SOU. Z tohoto počtu odmítla přibližně 33 % uchazečů o obory studijní a 15 % uchazečů o obory učební. Počet uchazečů o maturitní úroveň studia překročil tedy na ISS počet uchazečů o učební obory. Počty přijatých jsou ovšem i nadále v opačném poměru ve prospěch většího počtu žáků přijatých do učebních oborů (30 % přijato do studijních oborů SOŠ, 15 % do studijních oborů SOU a 55 % do učebních oborů SOU).

Počty žáků, jejichž přijetí se předpokládalo pro školní rok 1995/96, by naplnily kapacitu ISS průměrně ze 77 %, pokud uvažujeme pouze počty žáků studia absolventů ZŠ, resp. ZVŠ. Pokud uvažujeme i předpokládané počty přijatých do nástavbového studia, měly být kapacity využity asi z 93 %. SOU jsou naplněna méně a procento kapacity určené pro starší uchazeče je vyšší než u ISS.

Rozdíly v naplněnosti kapacit jednotlivých škol jsou značné. ISS významně častěji překračují svou původní kapacitu, a to i v případě studia absolventů ZŠ. Celkově je ovšem

poměrně vysoké procento kapacity využíváno pro nástavbová studia absolventů 3letých učebních oborů. Je evidentní, že snižující se demografická křivka absolventů ZŠ vede školy k tomu, aby získávaly více zájemců o studium z řad starších žáků.

Neprokázala se však přímá závislost oborového zaměření školy a naplněnosti jejích kapacit, příp. poměru mezi přijatými a odmítnutými žáky. Naplněnost škol závisí pouze do určité míry na útlumu, resp. konjunktuře určitých odvětví národního hospodářství, s kterým do určité míry koreluje i poptávka uchazečů po vzdělávání připravujícím pro uplatnění v těchto odvětvích.

ISS realizují přijímací zkoušky v cca 70 % případů pro všechny obory SOŠ. Učební obory jsou naopak přístupné bez přijímacích zkoušek mnohem častěji, protože pouze 10 % škol je organizuje pro všechny učební obory a 24 % škol jen pro obory některé. Konání přijímacích zkoušek tedy zcela zřetelně odráží výši poptávky po přijetí do toho kterého oboru, přičemž celkově snadnější přístup mají uchazeči ke studiu na SOU než na ISS, i když to není pravidlem u všech oborů.

Začlenění školy do sociálního okolí

Více než polovina ISS má zřízení radu školy nebo jiný analogický orgán, který zajišťuje průběžnou spolupráci školy s rodiči žáků a se sociálními partnery. Prakticky polovina škol však plánovala zřízení rady školy, až bude tato možnost legislativně zakotvena (to se již stalo novelou školského zákona).

Školy (ISS i SOU) uvádějí intenzivní spolupráci s 2 - 3 jmenovanými a s cca 16 dalšími institucemi, které považují za potenciální odběratele svých absolventů. Omezena je spolupráce s institucemi - představiteli zaměstnavatelů (komory, profesní svazy ap.). To je dáno zřejmě tím, že tyto orgány jsou dosud nedostatečně konstituovány a školy

dávají přednost přímé spolupráci s podniky. Většina škol uvádí také spolupráci s 1 - 2 úřady práce ve svém regionu a s obecním úřadem v místě sídla školy.

Školy jsou také poměrně dost aktivní při realizaci dalšího vzdělávání dospělých, a to zejména tím, že organizují kvalifikační zkoušky a rekvalifikační kurzy. Úřady práce, příp. podniky neprojevovaly o nabídky škol dostatečný zájem. Školy pořádají i jiné vzdělávací kurzy pro veřejnost (např. kurzy početní techniky, jazyků ap.) a prezentují se ve svém regionu i společenskými akcemi (regionálními výstavami, soutěžení atd.).

Velmi důležité jsou aktivity školy v náboru žáků (kontakty se základními školami, akce pro žáky a rodiče, náborové inzeráty aj.)

Více než polovina ISS a poněkud méně SOU má rozvinuté zahraniční kontakty. Tato spolupráce je vesměs orientována na odborný rozvoj učitelů i studentů, na organizování zkoušek ap. Školy uvádějí nejčastěji spolupráci s institucemi v Německu, Rakousku a Holandsku.

Záměry rozvoje ISS

Předchozí část textu byla založena na analýze deskriptivních údajů získaných dotazníkem. Vedle těchto údajů jsme získali též volné odpovědi respondentů na otázky týkající se záměrů dalšího rozvoje ISS, resp. SOU. Těmito otázkami jsme se snažili zjistit názory respondentů jakožto představitelů škol zejména na tyto okruhy problémů:

- hlavní cíle pro další vývoj školy,
- způsoby, kterými chce škola dosáhnout stabilizace svého vývoje,
- nejpodstatnější vývojový trend školy v oblasti pedagogické, řídicí a materiální, finanční,
- nejpodstatnější problémy školy ve výše uvedených oblastech ap.

Na základě údajů o škole a těchto volných odpovědí jsme vytýpovali několik základních strategií vzniku a vývoje škol a podle nich

jsme zařadili školy do několika skupin. Tyto strategie jsou různé u ISS a u SOU vzhledem k tomu, že záměry těchto dvou druhů škol by se měly lišit a také se v realitě liší.

Dále uvádíme název a základní záměry charakteristické pro jednotlivé strategie:

STRATEGIE ISS (v závorce je uváděna četnost a procento zastoupení příslušné strategie)

S1 Integrace SOŠ a SOU (10 - 7,3 %)

- zachování nebo rozšíření oborového zaměření,
- dosažení průstupnosti vzdělávacích cest,
- lepší využití zdrojů (personálních, materiálních, finančních),
- zjednodušení řízení.

S2 Zásadní změna struktury vzdělávací nabídky SOU (29 - 21,2 %)

- dosažení atraktivnější vzdělávací nabídky
 - a) rozšířením o další obory, event. změnou struktury vyučovaných oborů,
 - b) zavedením oborů SOŠ,
- zlepšení celkové kvality výuky na škole (kvalitnější žáci jsou i motivací pro učitele).

S3 Zkvalitnění tradiční vzdělávací nabídky SOU (34 - 24,8 %)

- zlepšení a rozšíření výuky v tradičně vyučovaných oborech o obory SOŠ,
- realizace dalšího vzdělávání podle požadavků regionu,
- poskytnutí možnosti přechodu ze studijního do učebního oboru a naopak.

S4 Integrace SOU a Rodinné školy (21 - 15,3 %)

- lepší využití zdrojů (personálních, materiálních, finančních),
- jeden zřizovatel,
- lepší průstupnost vzdělávacích cest.

S5 Zachování existence školy bez zásadních změn (9 - 6,6 %)

- reagovat na požadavky uchazečů o studium v regionu,
- lepší využití pedagogických pracovníků,

- lepší využití vybavení školy,
- růst prestiže školy.

S6 Orientace na vzdělávací potřeby žáků v regionu (14 - 10,2 %)

- poskytnutí možnosti studia v oborech SOŠ v regionu, kde SOŠ s výukou příslušných vzdělávacích programů není,
- vytvoření průstupného systému s možnostmi přechodu žáků ze studijního oboru do učebního a naopak.

S7 Propojení prvotní a další odborné přípravy (10 - 7,3 %)

- vytvoření vzdělávacího centra i pro dospělé,
- zajištění vysoké odbornosti přípravy,
- zajištění přípravy kvalitního řemeslníka.

S8 Rozšíření vzdělávací nabídky SOŠ (2 - 1,5 %)

- zájem o rozšíření vzdělávací nabídky tak, aby škola mohla vydávat výuční list.

S9 Vazba na podnikové vzdělávání (soukromé SOU) (1 - 0,7 %)

- využití vzdělávacích kapacit pro realizaci všech úrovní vzdělání, zejména ÚSO a další vzdělávání,
- vazba na potřeby vzdělávání pracovníků podniku.

S0 nezodpovězeno (7 - 15 %)

STRATEGIE SOU (v závorce je uváděna četnost a procento zastoupení příslušné strategie)

Strategie vzniku a vývoje SOU jsou méně diferencované. To je dáno tím, že statut ISS dává školám možnost volit více variant dalšího rozvoje než SOU. Některé strategie SOU mají podobné záměry jako strategie ISS, jiné se liší. Uvádíme opět název, základní záměry jednotlivých strategií a početní a procentové zastoupení :

U1 Změna orientace (28 - 21,1 %)

- změna či rozšíření oborové struktury,
- poskytování možnosti dosažení maturity,
- stabilizace a zkvalitnění pedagogického sboru.

U2 Udržení orientace - přežívání (60 - 45,1 %)

- přizpůsobení podnikatelským potřebám,
- zlepšení úrovně obsahu vzdělání,
- udržení a zlepšení kvality přípravy absolventů,
- stabilizace učitelů.

U3 Udržení orientace a cílená prosperita (28 - 21,1 %)

- rozšíření dovedností žáků,
- lepší využívání kapacit,
- poskytnout přístupnost oborů učebních a maturitních,
- zavedení nástavbového studia,
- vytvoření vhodné variability vzdělávacích programů - délky i úrovně,
- dosažení zájmu zaměstnavatelů o učeně, vazby na podnikatele.

U4 Mimořádné záměry (12 - 9,0 %)

- směřování k formě centra odborné přípravy,
- vytváření sítě pracovišť praktického vyučování,
- vytváření vzdělávacích programů pro různě položené výstupy,
- rozvíjení dalších vzdělávacích aktivit,
- příp. záměr zřídít ISS.

U0 nezodpovězeno (5 - 3,8 %)

Nejčtenější je strategie, kde ISS usilují buď o zkvalitnění tradiční vzdělávací nabídky, nebo o zásadní změnu struktury vzdělávací nabídky. Jsou to v obou případech strategie aktivní, které sledují prosperitu školy. Tím se ISS ve svém celku zásadně liší od SOU, jejichž převažující část se orientuje na pasivní strategii udržení existující orientace ve smyslu přežívání.

Ukazuje se určitá souvislost strategie, kterou škola volí pro svůj budoucí rozvoj, s původním oborovým zaměřením školy a tedy i s tím, zda absolventi vyučovaných oborů směřují do útlumových, či perspektivních sektorů národního hospodářství. Zřejmá je i souvislost mezi negativním hodnocením finanční situace školy a volbou aktivní strategie.

Volba strategií založených na integraci dvou druhů škol (SOU a SOŠ, SOU a RŠ) je závislá spíše na konkrétní situaci jednotlivých škol a regionu, kde se nacházejí, na oborovém zaměření školy závisí v mnohem menší míře.

Závěr

Porovnání základních charakteristik ISS a SOU i komplexního ukazatele vývojových strategií škol ukázalo zásadně rozdílné záměry sledované školami v souboru ISS a ve vzorku SOU. Vyplývá z nich výrazně větší aktivita ISS, která se mimo jiné projevila již vypracováním projektu na vznik integrované školy a přijetím tohoto projektu v konkursu. Podstatně větší je u ISS i různorodost záměrů, větší je i intenzita směřování k realizaci záměrů rozvoje obecně i těch, které si školy stanovily ve svých projektech. Lze tedy konstatovat, že integrované střední školy si postupně nacházejí své místo ve struktuře školské soustavy a vykazují podstatně vyšší dynamiku rozvoje, než je tomu u většiny středních odborných učilišť.

Literatura:

Rozhodnutí ministra hospodářství ČR ze dne 1. 9. 1993 o zřízení integrovaných středních škol. Praha, MH ČR 1993, čj. 140 070/93-75.

Podmínky pro zřizování experimentálních integrovaných středních škol v působnosti MH ČR. Praha, MH ČR 1993, čj. 1308/93-75.

KAVAN, V.: Projekt výzkumu „Experimentální ověřování smíšených škol. Praha, VÚOŠ 1991.

MENŠÍK, F.: Centra odborné přípravy - moderní vzdělávací instituce komplexního typu. TAMR, 1994, č. 2, s. 5-9.

KOFRONOVÁ, O. - VOJTĚCH, J.: Integrované střední školy. Analýza empirického šetření. Praha, 1995. 115 s. + přílohy.